

НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРОВИРОБНИЦТВА ЯК ЗАПОРУКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

МАТЕРІАЛИ
VIII НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,

присвяченої ювілейним датам:

160-річчю Полтавського товариства сільського господарства,
105-річчю Полтавського державного аграрного університету,
90-річчю від дня народження Героя України С. С. Антонця (1935–2022)

м. Київ
17-18 вересня 2025 р.

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ,
ДОНЕЦЬКА ДЕРЖАВНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ
МИРОНІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПШЕНИЦІ ім. В. М. РЕМЕСЛА
НОСІВСЬКА СЕЛЕКЦІЙНО-ДОСІДНА СТАНЦІЯ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «ПОЛТАВСЬКЕ ТОВАРИСТВО
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО «АГРОЕКОЛОГІЯ»**

**НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРОВИРОБНИЦТВА ЯК ЗАПОРУКА
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА**

**МАТЕРІАЛИ
VIII НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,**

**присвяченої ювілейним датам:
160-річчю Полтавського товариства сільського господарства,
105-річчю Полтавського державного аграрного університету,
90-річчю від дня народження Героя України С. С. Антонця (1935–2022)**

**м. Київ
17-18 вересня 2025 р.**

Н 34

*Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 8 від 28 серпня 2025 р.)*

Н 34

Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої ювілейним датам: 160-річчю Полтавського товариства сільського господарства, 105-річчю Полтавського державного аграрного університету, 90-річчю від дня народження Героя України С. С. Антонця (1935–2022), м. Київ 17–18 вересня 2025 р. / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки, ДДСГДС НААН, НСД МПІ ім. В. М. Ремесла НААН, МОН, ПДАУ, ГС «Полтавське т-во с.-г.», ПП «Агроекологія». – Київ, 2025. – 377 с.

ISBN 978-617-8466-36-7

Збірник містить матеріали VIII науково-практичної конференції «Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра», присвяченої ювілейним датам: 160-річчю Полтавського товариства сільського господарства, 105-річчю Полтавського державного аграрного університету та 90-річчю від дня народження Героя України С. С. Антонця (1935–2022). Видання висвітлює сучасні науково-методологічні засади та практичні підходи до інноваційного розвитку агропромислового комплексу, питання трансферу технологій, бібліотечно-інформаційного забезпечення аграрної науки, взаємодії науки, освіти та бізнесу, історичні аспекти розвитку аграрної сфери, а також виклики, пов'язані з екологічною безпекою та війною в Україні.

Матеріали збірника можуть бути корисними для науковців, освітян, практиків аграрної галузі, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами інноваційного розвитку та продовольчої безпеки.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

голова: **Вергунов В. А.**, д-р с.-г. наук, д-р іст. наук, професор, академік НААН;
секретар: **Нижник С. В.**, канд. іст. наук, старший дослідник.

ЧЛЕНИ:

Анненков І. О., канд. іст. наук, старший дослідник;
Анненкова Н. Г., д-р іст. наук, доцент;
Бей Р. В., д-р іст. наук, с.н.с, академік НААН;
Демуз І. О., д-р іст. наук, професор;
Каштанова Т. В., канд. іст. наук, старший дослідник;
Корзун О. В., д-р іст. наук, доцент;
Кучер В. І., д-р іст. наук, професор;
Підгайна Т. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Соловей Г. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Татарчук Л. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Уткін О. І., д-р іст. наук, професор;
Щебетюк Н. Б., д-р іст. наук, с.н.с.;
Юрчак Е. В., канд. іст. наук.

УДК 93/94:37:001:63+62(477)(043)

ISBN 978-617-8466-36-7

Шановні викладачі, співробітники, студенти та випускники Полтавського державного аграрного університету!

Від імені Верховної Ради України та від себе особисто щиро вітаю вас із величним ювілеєм — 105-річчям від дня заснування Полтавського державного аграрного університету. Це не просто дата, це символ безперервного розвитку, духовної сили й наукової потуги, що об'єднує покоління освітян, науковців і студентів.

Ваш університет став справжнім осередком знань і науки, гордістю Полтавщини та всієї України. Впродовж понад століття він виховав десятки тисяч висококваліфікованих фахівців, які роблять вагомий внесок у зміцнення продовольчої безпеки нашої держави, розвиток сільського господарства, науки й освіти. Тут поєднуються кращі традиції української академічної школи та сучасні інноваційні підходи до підготовки фахівців.

Ваша діяльність є прикладом відданості справі та любові до України. У складні часи війни ви не лише забезпечуєте освітній процес, а й формуєте світогляд молодого покоління, виховуючи справжніх патріотів, які готові творити майбутнє нашої держави.

Бажаю всьому колективу Полтавського державного аграрного університету подальших успіхів у розвитку освіти й науки, нових здобутків і перемог. Нехай і надалі ваш університет буде осередком мудрості, джерелом знань і натхнення для студентів, місцем, де формується майбутнє незалежної і сильної України.

З повагою —
Голова Верховної Ради України

Руслан Стефанчук

ШАНОВНІ ОРГАНІЗАТОРИ, УЧАСНИКИ

Щиро вітаю вас із відкриттям науково-практичної конференції «Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра», присвяченої актуальним проблемам і перспективам розвитку аграрного виробництва в умовах сучасних викликів.

Цей науковий захід об'єднує провідних учених, фахівців-практиків, представників освітньої галузі, молодих дослідників та усіх, хто своєю професійною діяльністю сприяє розвитку аграрної науки, впровадженню інноваційних рішень і забезпеченню продовольчої безпеки України. У нинішніх умовах війни та глобальних трансформацій ці зусилля набувають особливої значущості.

Проведення конференції є знаковою подією для фахової спільноти, яка працює на перетині науки, освіти, виробництва та інновацій. В умовах посиленних загроз для національної економіки та продовольчої системи формування ефективної, наукоємної та інноваційно орієнтованої моделі агровиробництва є пріоритетним завданням.

Аграрний сектор стабільно залишається однією з ключових опор економіки, соціальної стійкості та продовольчої безпеки держави. У цьому контексті зростає роль наукового супроводу, технологічного прогресу, а також міжінституційної взаємодії між наукою, освітою, бізнесом і державними структурами.

Тематика конференції охоплює широкий спектр питань — від теоретикометодологічних основ інноваційного розвитку до практичних аспектів трансферу технологій, міжрегіональної кооперації, екологічних викликів, зумовлених воєнними діями, та інформаційно-бібліотечного забезпечення наукової діяльності. Такий міждисциплінарний підхід підтверджує високий рівень наукової рефлексії та готовність фахової спільноти до вироблення ефективних рішень. Особливої уваги заслуговує історичний вимір інноваційного розвитку агровиробництва. Осмислення минулого дозволяє глибше зрозуміти сучасні процеси та сформулювати стратегічне бачення майбутнього.

Висловлюю щирю вдячність усім учасникам конференції за активну наукову позицію, ініціативність і прагнення долучитися до формування довготривалої стратегії сталого розвитку аграрного сектору України.

Бажаю плідної роботи, змістовних дискусій, нових наукових ідей і конструктивної взаємодії для досягнення спільної мети – зміцнення наукового та інноваційного потенціалу вітчизняного агровиробництва.

З повагою
в.о. Президента НААН,
академік

Ігор ГРИНИК

Шановні колеги, дорогі друзі, учасники та гості!

Давньоримський філософ, поет, державний діяч і оратор Л. А. Сенека стверджував: *«Велич деяких справ полягає не стільки в їхніх розмірах, скільки у своєчасності»*. Важко з цим не погодитися. Адже, як довів, час саме своєчасність і мудрість колективних дій визначають успіх не тільки окремих громад, а й цілої нації. Не випадково, у часи нових викликів та випробувань роль творчих об'єднань і їхніх членів набуває особливого державного значення. Вони працюють на благо процвітання краю, сприяють інтеграції науки, освіти й громадянського суспільства, залишаючи по собі глибокий слід.

Керуючись цим гаслом, третя за своїми унікальними бібліотечними на 35 мовах із 59 країн світу Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) проводить VIII Всеукраїнську науково-практичну конференцію *«Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра»*. Вона присвячена визначним ювілейним датам в історії України, а саме:

• **160-річчю Полтавського товариства сільського господарства** – новаторського творчого об'єднання господарюючих на землі, небайдужих для свого часу, яке відіграло видатну генеруючу роль у запровадженні дієвих інституційних рішень для розвитку аграрної сфери регіону;

• **105-річчю Полтавського державного аграрного університету** – провідного культурно-просвітницького центру, що формує науково-освітнє забезпечення розвитку аграрної науки та виробництва в Україні;

• **90-річчю від дня народження Героя Соціалістичної праці, Героя України Семена Свиридовича Антонця (1935–2022)** – видатного українського вченого-аграрія й новатора, який успішно реалізував унікальну систему органічного землеробства.

Ці, без перебільшення взаємодоповнюючі ювілеї є не лише важливими віхами вітчизняної аграрної історії, а й символами тяглості традицій українського сільського господарства, розвитку науки та освіти, примноження духовної і матеріальної спадщини нашого народу.

Щиро раді вітати всіх учасників, які долучилися до нашого заходу, і впевнені, що спільні дискусії та обмін досвідом сприятимуть подальшому утвердженню України як модерної аграрної держави.

Наш плановий захід організований ННСГБ НААН спільно з Донецькою державною сільськогосподарською дослідною станцією НААН (*директор Вінюков Олександр Олександрович, доктор с.-г. наук, старший дослідник*); Носівською селекційно-дослідною станцією Миронівського інституту пшениці ім. В. М. Ремесла (*директор Буняк Наталія Миколаївна, канд. економічних наук*); Міністерством освіти і науки України; Полтавським державним аграрним університетом Міністерства освіти і науки України (*ректор Галич Олександр Анатолійович, кандидат економічних наук, професор*); Громадською спілкою «Полтавське товариство сільського господарства», Приватним підприємством

«Агроекологія» (заступник генерального директора, кандидат економічних наук, заслужений працівник сільського господарства України Антоніна Семенівна)

Визначивши європейський вектор свого розвитку, Україна, де аграрний сектор є провідним сегментом економіки з потужним потенціалом не лише у виробництві рослинницької й тваринницької продукції, а й у сфері її переробки, гостро потребує інноваційних перетворень. Світовий досвід переконує, що у такій ситуації державницьки необхідним стає пошук ефективної моделі функціонування й вітчизняної аграрної науки, яка має виступати головним рушієм інноваційного розвитку агропромислового комплексу.

Інноваційний потенціал здатен стати драйвером економічного зростання й сприяти розвитку всіх сфер економіки – від промисловості до аграрного сектору. Україна має низку конкурентних переваг: ємний внутрішній ринок, високий рівень освіченості населення, наукові школи й здатність до впровадження нових рішень. Це створює підґрунтя для виробництва інтелектуальних продуктів, серед яких найціннішими є саме інновації науково-технічного характеру.

Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, а також знання й результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація та вихід на світові ринки здатні забезпечити Україні стійкий поступ вперед і зміцнення її позицій у глобальному економічному просторі.

Саме на пошук ефективної моделі розвитку вітчизняної аграрної науки спрямована програма наукових досліджень Національної академії аграрних наук України № 41 («Інноваційний розвиток»).

Основні завдання, які виконуються в межах програми – проведення власних наукових досліджень з проблем інноваційного розвитку АПК регіонів, адаптація завершених розробок наукових установ НААН до місцевих ґрунтово-кліматичних умов, організація широкого впровадження завершених наукових розробок з інноваційним потенціалом в агроформуваннях регіонів, науково-консультаційний та інформаційно-бібліотечний супровід впроваджених розробок. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН як провідний науково-інформаційний, освітній центр з проблем сільського господарства на теренах України, що в питаннях теорії та практики реалізовує державну програму підвищення ефективності інформаційно-бібліотечного супроводження наукового забезпечення вітчизняного агропромислового виробництва й активно працює над розв'язанням фундаментальних і прикладних завдань спрямованих на подальший розвиток сільського господарства, інформаційно-бібліотечної справи та вітчизняної аграрної історії науки, освіти та техніки. Вона з 2021р. є Головною установою з виконання № 41 Програми наукових досліджень НААН «Використання потенціалу аграрної науки для інноваційного розвитку галузей агропромислового виробництва України (Інноваційний розвиток)». Її співвиконавцями є 27 наукових установ мережі НААН, що виконують у 2025 році 41 завдання, з них фундаментальних – 5, прикладних – 35, короткотермінових – 1.

З приємністю відзначаю, що попри всі виклики й труднощі, пов'язані,

передусім, з повномасштабною війною, сьогодні ми залишаємося стійкими, підтримуємо одне одного й працюємо заради спільного сьогодні та кращого завтра. Це підтверджує і кількість учасників, які виявили бажання долучитися до нашої конференції. Серед них — провідні фахівці аграрної галузі, історики, науковці та бібліотечні працівники з усіх куточків нашої багатостраждальної, але незламної України.

У рамках конференції планується обговорення широкого кола питань – від теоретико-методологічних засад інновацій до міжрегіональної співпраці, екологічної безпеки і глобальних викликів в умовах воєнного стану в Україні.

Особливу увагу було приділено історичному досвіду розвитку агросектору, світовим тенденціям у сільському господарстві, аналізу поточних загроз, пошуку ефективних рішень і розробки стратегій сталого розвитку агросектору в умовах воєнних викликів та глобальної нестабільності, а також пошуків шляхів повоєнного відновлення країни.

На розгляд було надіслано 127 матеріалів від 169 осіб (це академіки, доктори, кандидати наук, аспіранти, здобувачі, наукові співробітники, інші) відповідно тематики 6 секцій.

**Участь у сьогоднішньому заході виявили бажання взяти представники
НДУ НААН, серед яких науковці:**

1. Інститут водних проблем і меліорації НААН
2. Інститут зернових культур НААН
3. Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН
4. Інститут механіки та автоматики агропромислового виробництва НААН
5. Інститут рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН
6. Інститут сільського господарства Степу НААН
7. Інституту агропромислового виробництва НААН
8. Інституту овочівництва і баштанництва НААН
9. Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла НААН
10. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
11. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН
12. Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського»,
13. Національної академії аграрних наук України
14. Український науково-дослідний інститут олій та жирів НААН
15. Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН
16. Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН
17. Носівська селекційно-дослідна станція Миронівського інституту пшениці імені В.М. Ремесла НААН

представники Закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України

1. Державний біотехнологічний університет (м. Харків)
2. ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" (м. Полтава)

3. Заклад вищої освіти «Подільський державний університет» (м. Кам'янець-Подільський).

4. Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

5. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

6. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

7. Національний університет біоресурсів і природокористування України

8. Полтавський державний аграрний університет.

9. Полтавський державний медичний університет (м. Полтава)

11. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

12. Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка

13. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

14. ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» (м. Ніжин).

15. Державна наукова установа «Український науково-дослідний інститут спирту і біотехнологій продовольчих продуктів»,

16. Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи Національної академії наук України

17. Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України

18. Музей природи Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна,

19. Полтавський краєзнавчий музей ім. Василя Кричевського (м. Полтава)

20. Полтавський літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка

Переконані, що такі заходи, як наша конференція, це майданчик для професійної спільноти обмінятися досвідом, подискутувати, переосмислити зроблене, накреслити нові, адекватні реаліям часу, плани подальшого вдосконалення можливостей вітчизняної аграрної науки та освіти, вшанування особистостей, які поклали своє життя на вітар науки і служіння людям, стане вагомим внеском у розвиток надважливої для України аграрної сфери, зокрема в питаннях інноваційного розвитку й – підвищення якості наукових досліджень у цьому напрямі.

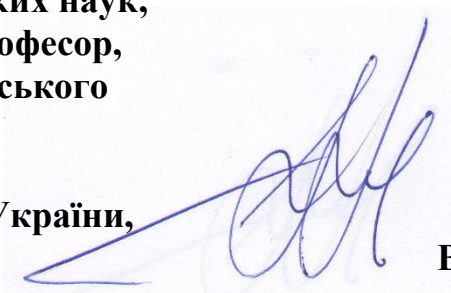
На прохання Оргкомітету в пленарній частині були виголошені наукові доповіді: «Інституалізація аграрної науки й освіти як інноваційний трансфер полтавської громади: (до 160-річчя Полтавського товариства сільського господарства, 105-річчя Полтавського державного аграрного університету та 90-річчя Героя України С. С. Антонця (1935–2022))» (*Вергунов Віктор Анатолійович – директор ННСГБ НААН, доктор сільськогосподарських,*

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України, академік НААН, почесний академік НАПН України); 2) «Полтавський державний аграрний університет – 105 років звершень» (Галич Олександр Анатолійович – ректор Полтавського державного аграрного університету); «Роль Полтавського товариства сільського господарства у забезпеченні сталого розвитку Полтавщини» (Шарий Григорій Іванович – Голова громадської спілки «Полтавське товариство сільського господарства», доктор економічних наук, професор); «Система органічного землеробства Семена Антонця» (Писаренко Віктор Микитович – завідувач кафедри захисту рослин Полтавського державного аграрного університету, доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України; «Розвиток тваринництва за часів роботи Полтавського товариства сільського господарства» (Шостя Анатолій Михайлович – проректор з науково-педагогічної, наукової роботи Полтавського державного аграрного університету); «Персоналізована історія Полтавського сільськогосподарського товариства у постатях його президентів» (Самородов Віктор Миколайович – доцент кафедри захисту рослин Полтавського державного аграрного університету); «Роль сільськогосподарських товариств у процесах провайдінгу інновацій для потреб галузевого дослідництва на українських теренах у ХІХ – на початку ХХ ст.» (Демуз Інна Олександрівна – завідувачка відділу науково-методичної роботи та реферування ННСГБ НААН, докторка історичних наук, професорка).

Всі доповіді надруковані в першому розділі збірки матеріалів конференції, а тези доповідей, представлені в другому розділі у межах задекларованих секцій.

З повагою

**доктор сільськогосподарських наук,
доктор історичних наук, професор,
Заслужений працівник сільського
господарства України,
академік НААН,
почесний академік НАПН України,
директор ННСГБ НААН**

Віктор ВЕРГУНОВ

Джерела та література

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / переклад отця Івана Хоменка. Жовква: Вид-во отців Василіян «Місіонер», 2022.
2. Антонєць М.О., Антонєць О.А. Особливості викладання екологічної психології у ПДАУ. «Біорізноманіття: у контексті сталого розвитку: теорія, практика, методичні аспекти вивчення у закладах науки та освіти»: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (6 червня 2025 р., с. Крива Руда, Семенівський р-н, Полтавська обл). Полтава, 2025, С. 6-11.
3. Григор'єв В.І., Огурцов Є.М., Бобро М.А., Міхеєв В.Г. Кормовиробництво та луківництво: Навчальний посібник. За ред. Є.М. Огурцова. Харків: ХНАУ, 2021. 512 с.
4. Писаренко В. М., Антонєць А. С., Лук'яненко Г. В., Писаренко П. В. Антонєць Семен Свиридонович. Життєвий шлях та його система органічного землеробства. Полтава: ПДАУ, 2024. 156 с.
5. Самородов В.М., Кигим С.Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865-1920 рр.): історія, звичаї, першопостаті / Наук. ред. В.М. Самородов. Полтава: Дивосвіт, 2015. 160 с.

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бараболя О.В.

Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Уже протягом чотирьох років вітчизняні аграрії працюють в умовах повномасштабної війни, що створює серйозні виклики для всього аграрного сектору України. Посівна кампанія, догляд за культурами, збирання врожаю та реалізація продукції відбуваються в умовах постійного ризику через бойові дії, тимчасову окупацію територій, замінування полів і руйнування інфраструктури.

У 2025 році обсяг виробництва зернових культур скоротився до приблизно 56 млн тонн, що є суттєвим зниженням у порівнянні з 78,8 млн тонн у сезоні 2024/2025. Основними причинами стали несприятливі погодні умови та зниження врожайності, а також військові ризики.

Прогноз на 2026 рік є більш оптимістичним - очікується врожай на рівні 83 млн тонн зернових та олійних культур [1]. Такий показник може бути досягнутий завдяки поступовому відновленню аграрної діяльності, однак залишаються актуальними такі чинники ризику: активні бойові дії на частині територій; тимчасова окупація та замінування звільнених земель; зниження врожайності порівняно з довоєнним 2021 роком; ускладнений та затяжний процес збирання врожаю, зокрема через дощову погоду восени.

Посівні площі та втрати. За даними Державної служби статистики, посівні площі основних культур (зернових, зернобобових, цукрового буряку та

соняшнику) у 2024 році скоротилися на 28,2% у порівнянні з 2021 роком - з 22,84 млн га до 16,41 млн га.

Загалом, за оцінками, країна втратила понад 20% сільськогосподарських земель, що значно впливає на обсяг виробництва, експортні можливості та продовольчу безпеку [3].

Основні причини зменшення посівних площ: зменшення площ на 3,8–7 млн га (13,3–31,8% відносно 2021 року) через бойові дії, окупацію або замінування; дефіцит насіння, добрив, засобів захисту рослин, пального тощо недостатнє підживлення озимих культур: у 2024 році закупівлі добрив і ЗЗР склали лише 40% від рівня 2021 року, що негативно позначиться на врожайності та якості продукції; брак фінансових ресурсів, спричинений проблемами зі збутом урожаю у 2022 році.

Структура виробництва та експорту. У 2025 році також очікується зменшення врожаю зернових на 46 млн тонн або приблизно на 15% порівняно з 2022 роком. Це обумовлено зростанням собівартості виробництва та перерозподілом посівних площ на користь олійних культур (ріпаку, сої, соняшнику) [3].

Водночас, згідно з даними Української зернової асоціації (УЗА), у 2024/2025 маркетинговому році сукупний експорт зернових та олійних культур з України склав 46,7 млн тонн.

Особливості експорту: збільшення поставок соєвих бобів – до \$909 млн; зростання експорту насіння ріпаку — до \$1,452 млрд; зниження експорту насіння соняшнику; загальна вартість експорту зернових і олійних культур за період липень 2024 – січень 2025 року досягла \$11 млрд, що на 13,4% більше, ніж за аналогічний період попереднього року [1].

Економічні виклики для українського агросектору у 2025 році. Однією з найбільш критичних проблем для подальшої діяльності українських агровиробників у 2025 році є зростання розриву між світовими та внутрішніми цінами на зернові. Якщо до початку повномасштабної війни цей розрив становив близько 40 дол./т, то у 2025 році він сягнув майже 150 дол./т. Така різниця обумовлена високими логістичними витратами, витратами на страхування, а також покриттям усіх воєнних ризиків, які наразі несуть виключно українські виробники [1].

Цей ціновий дисбаланс значно скорочує фінансові ресурси аграріїв, що безпосередньо впливає на обсяги посівної кампанії та загальний рівень виробництва. У свою чергу, це зменшує податкові надходження до бюджету та виробництво продукції з доданою вартістю, що має негативні наслідки для економіки країни.

Прямі збитки сільського господарства. Станом на початок 2025 року прямі збитки сільському господарству України від війни перевищили \$11,2 млрд, за даними Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» [3]. Основні категорії втрат: знищена сільськогосподарська техніка - \$6,5 млрд; пошкоджені зерносховища - \$1,9 млрд; втрати готової продукції та факторів виробництва - \$1,9 млрд.

Посівна кампанія озимих культур під урожай 2025 року. Посів озимих культур на урожай 2025 року було завершено в більшості регіонів наприкінці 2024 року. Загальна площа посівів склала 5,7–5,98 млн га, з яких: понад 4,3 млн га - озима пшениця, близько 1,05 млн га - озимий ріпак.

Проте, аграрії зіткнулися з погодними та логістичними викликами. Через посушливу погоду під час посівної кампанії та обмежений доступ до експортних каналів, площі під окремими культурами суттєво скоротилися.

У 2025 році на контрольованих територіях України площа озимих посівів становила 4,8 млн га, що на 29% менше, ніж у 2021 році, та на 47% менше від довоєнного рівня по всій території країни [3].

Регіональні диспропорції. Центральні та північно-східні області зазнали найбільшого скорочення посівів через проблеми з реалізацією продукції, викликані логістичними бар'єрами та високою собівартістю доставки до портів або кордонів. Натомість регіони, розташовані ближче до морських портів або західного кордону, мають доступ до більш вигідних умов збуту, однак навіть у західних областях ціни залишаються збитковими для більшості виробників.

Структурна зміна в користь олійних культур. Однією з ключових тенденцій 2025 року стало переорієнтування аграріїв на вирощування олійних культур, які в умовах війни виявилися вдвічі прибутковішими, ніж зернові. Як результат:

Посіви олійних культур очікуються на рівні 9,7 млн га, що на 32% більше, ніж у 2025 році, та на 9% більше, ніж у 2021 році.

Посіви зернових культур скоротяться до 8,7 млн га, що на 22% менше, ніж у 2025 році, та на 45% менше, ніж у 2021 році.

Це перший випадок, коли площі під олійними культурами перевищують площі під зерновими [2].

Прогноз врожайності у 2025 році. З огляду на перелічені виклики, очікується зниження врожайності зернових на 10–30%, залежно від регіону та культури, порівняно із середніми показниками минулих років.

За оцінками Українського клубу аграрного бізнесу (УКАБ), у 2025 році валовий збір зернових в Україні може становити близько 54,6 млн тонн, що на 3% менше, ніж у 2024 році.

У 2025 році загальний валовий збір зернових та олійних культур в Україні прогнозується на рівні 73,4 млн тонн. Цей обсяг забезпечить покриття внутрішніх потреб країни та формування експортного потенціалу на 2024/2025 маркетинговий рік.

За підсумками сезону, експорт зернових та олійних культур з України склав 46,7 млн тонн, що є нижчим показником порівняно з попереднім роком. Водночас, експортна виручка досягла рекордного рівня - \$11,2 млрд, що стало можливим завдяки сприятливій зовнішній кон'юнктурі та зростанню світових цін.

Найбільший внесок у валютну виручку забезпечили такі культури: кукурудза, пшениця, ріпак, соя.

Крім того, значно зріс експорт продуктів переробки-передусім рослинної олії та шротів. Загальна сума виручки від експорту продукції з доданою вартістю становила \$18,1 млрд.

Ключовими чинниками, що сприяли збереженню та розширенню експортних можливостей, стали: стабільна робота морського коридору, яка забезпечила безперервне транспортування продукції; впровадження механізмів страхування суден, що знизило логістичні витрати та підвищило конкурентоспроможність української аграрної продукції на світовому ринку [2].

З огляду на виклики, з якими зіткнувся аграрний сектор України внаслідок війни, підтримка агровиробників у 2025 році має стати пріоритетом як на національному, так і на міжнародному рівні. Для стабілізації та розвитку галузі необхідно: розширення програм пільгового кредитування сільськогосподарських виробників; гарантування експортних маршрутів, зокрема морем та через західні кордони; залучення міжнародних інвестицій і грантової допомоги; підтримка виробництва з доданою вартістю в межах країни (переробка, логістика, зберігання).

Такі заходи дозволять забезпечити продовольчу безпеку, зберегти аграрний експорт як джерело валютних надходжень і підтримати економіку України в умовах тривалої воєнної кризи.

Джерела та література

1. Бараболя О. В., Кириченко Д. В. Перспективні технології зберігання зерна під час надзвичайних ситуацій. Вісник ПДАА. 2022. № 4. С. 25–31.
2. Жирій К. Рік аграрної непереможності: як Україна попри війну годувала себе та світ (04.01.2023). URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/rik-agrarnoji-neperemozhnosti-yak-ukrajina-popri-viynu-goduvala-sebe-ta-svit-12099183.html>.
3. Бараболя О. В., Доронін С. М. Стан і проблеми вирощування зернових культур в Україні під час війни. *Продовольча безпека України в умовах війни і післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри*. Міжнародний форум = Food security of Ukraine in the conditions of the war and post-war recovery: global and national dimensions. International forum : доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції, 01-02 червня 2023 р., м. Миколаїв / Міністерство освіти і науки України ; Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 11-14.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ЗБАГАЧЕННЯ ОЛІЄЖИРОВИХ ПРОДУКТІВ В-КАРОТИНОМ

Белінська А. П., Петік І. П.

Український науково-дослідний інститут олій та жирів НААН (м. Харків)